

Ks. Andrzej HANICH, *Ksiądz infułat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945–1951)*, Wydawnictwo PIN — Instytut Śląski w Opolu, Opole 2012, ss. 178, ISBN 978-83-7126-288-3;

Ks. Andrzej HANICH (opr.), *Ksiądz Bolesław Kominek. Wspomnienia i dokumenty pastoralne pierwszego administratora apostolskiego Śląska Opolskiego (1945–1951)*, Wydawnictwo PIN — Instytut Śląski w Opolu, Opole 2012, ss. 707, ISBN 978-83-7126-289-0.

Na rynku czytelniczym pojawiło się obszerne dwutomowe dzieło ks. Andrzeja Hanicha pt. *Ksiądz infułat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945–1951)* oraz *Ksiądz Bolesław Kominek. Wspomnienia i dokumenty pastoralne pierwszego administratora apostolskiego Śląska Opolskiego (1945–1951)*. Wydane nakładem Wydawnictwa Państwowego Instytutu Naukowego — Instytutu Śląskiego w Opolu są kolejnymi dziełami naukowym opracowanym i przez ks. Hanicha, które dotyczą historii Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim w okresie powojennym. Są uzupełnieniem książek tegoż autora wydanych w poprzednich latach z zakresu historii Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim, m.in. *Czas przełomu. Kościół katolicki na Śląsku Opolskim w latach 1945–1946* (Opole 2008), *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej* (Opole 2009) oraz *Dekanaty i parafie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1946* (Opole 2009).

Ks. dr hab. Andrzej Hanich jest proboszczem parafii pw. Św. Jerzego w Prószkowie k. Opola, wcześniej był sekretarzem abp. ALFONSA NOSSOLA, radcą Kurii

Diecezjalnej w Opolu oraz jej rzecznikiem prasowym, w latach 1993–2003 organizatorem i pierwszym dyrektorem opolskiego radia diecezjalnego — Radia Plus Opole. Od 2009 r. jest pracownikiem naukowym w PIN-Instytucie Śląskim w Opolu — najpierw pracował na stanowisku docenta, obecnie jako profesor nadzwyczajny. Jest znawcą dziejów kultury chrześcijańskiej w XX w., autorem kilku znaczących książek oraz ponad 80 artykułów naukowych z zakresu historii Kościoła na Śląsku Opolskim w latach II wojny światowej i okresie powojennym.

Pierwszy tom recenzowanej publikacji ma charakter opracowania monograficznego z elementami biograficznymi i jest obszernym przedstawieniem sytuacji Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim w powojennych realiach społeczno-politycznych, w regionie, gdzie miały miejsce trudne i skomplikowane procesy społeczne: weryfikacja narodowościowa, wysiedlanie Niemców, napływ repatriantów i osadników. Z tymi problemami — zachowania jedności całego społeczeństwa, łagodzenia napięć oraz konfliktów społecznych i politycznych — musiał zmierzyć się pierwszy zarządca kościelny na Śląsku Opolskim, ks. Bolesław Kominek. Pierwszy tom publikacji poświęcony jest działalności organizacyjnej, duszpasterskiej i społecznej tego wybitnego kapłana, który przyczynił się do ustabilizowania sytuacji w tym regionie i złagodzenia różnic między „wschodnią”, spontaniczną i uczuciową religijnością ludności przybyłej zza Bugu i Polski centralnej, a śląską kulturą religijną, bardziej racjonalną i uporządkowaną.

Jako historykowi zajmującemu się problematyką śląską szczególnie wartym podkreślenia wydają się zabiegi ks. Kominka mające chronić ludność autochtoniczną przed krzywdzącymi dla nich czasem decyzjami władz administracyjnych Śląska Opolskiego — pozbawieniem domostw i gospodarstw, wysiedleń, czy osadzaniem w obozach odosobnienia, oraz troski o przybyszów ze Wschodu, mając na uwadze ich cierpienia wojenne, utratę bliskich, ich domów, ziemi i rodzinnych stron. Wartym podkreślenia jest także ukazanie księdza infułata jako orędownika polsko-niemieckiego pojednania.

W pierwszym tomie opracowania autor omówił działalność ks. B. Kominka w latach 1945–1951, kiedy jako polski zarządca kościelny na Śląsku Opolskim stworzył podwaliny pod budowę administracji kościelnej na tym obszarze, a poprzez pracę duszpasterską i charytatywną przyczynił się do ustabilizowania sytuacji społecznej, zintegrowania społeczności napływowej z ludnością autochtoniczną. Poznanie działalności tego wybitnego duchownego ma olbrzymie znaczenie w poznaniu zarówno dziejów Kościoła, jak również najnowszej historii Śląska.

Drugi tom recenzowanej publikacji jest obszernym zbiorem źródłowym, który tworzy 96 dokumentów pastoralnych wytworzonych przez ks. Bolesława Kominka z czasie, kiedy był administratorem apostolskim Śląska Opolskiego.

Obydwa tomy tego dzieła, choć są napisane w odmiennej formie, stanowią pod względem treści niepodzielną całość, a dotyczą działalności duszpasterskiej i spo-

łecznej jednej z najbardziej zasłużonych postaci dla Kościoła i wiernych w czasach powojennej rzeczywistości. Ks. B. Kominek — wybitny hierarcha kościelny i wielki patriota, był niezwykle utalentowanym organizatorem życia religijnego, odbudowy struktur Kościoła, jego instytucji, a także prekursorem polsko-niemieckiego pojednania, zakończonego w 1970 r. unormowaniem stosunków dyplomatycznych między Polską a RFN.

Zarówno pierwszy, jak i drugi tom opracowania autor oparł na materiałach zaczerpniętych z zasobów archiwalnych i obszernej literatury przedmiotowej. Wszystkie dokumenty — listy pasterskie, referaty, odezwy, orędzia, rozporządzenia i okólniki — pozyskał autor z zasobów: Archiwum Kurii Diecezjalnej i Archiwum Diecezjalnego w Opolu, Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu i Katowicach oraz licznych archiwów parafialnych na Śląsku Opolskim. Wykorzystał także dokumenty zamieszczone w „Wiadomościach Urzędowych Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego”. Materiały źródłowe uzupełnione zostały wspomnieniami spisanyymi przez ks. Kominka, dotyczącymi jego pracy duszpasterskiej w czasach „opolskich”, opublikowanymi w 1977 r. przez ks. prof. JANA KRUCINĘ w książce *W służbie „Ziem Zachodnich”*. W tym miejscu pragnę podkreślić, że ks. Andrzej Hanich jest wybitnym znawcą źródeł dotyczących życia Kościoła katolickiego na Śląsku w XIX/XX w., opublikował wiele materiałów źródłowych w języku polskim i niemieckim, a każde jego opracowanie monograficzne oparte jest na bardzo obszernych i różnorodnych źródłach.

Struktura opracowania monograficznego (tomu I) jest logiczna i uzasadniona. W układzie chronologiczno-problemowym omówił autor najpierw (w rozdziale I) sytuację Kościoła katolickiego na Śląsku Opolskim po zakończeniu II wojny światowej, związaną z przejściem tego regionu z państwowości niemieckiej do polskiej, transferem ludności na tym obszarze, wymianą znacznej części duchowieństwa. Na tej kanwie ukazał (w rozdziale II) dokonania ks. Kominka, począwszy od ustanowienia go administratorem apostolskim Śląska Opolskiego aż do przymusowego usunięcia z Opolą przez władze państwowe w styczniu 1951 r. Przedstawił więc zasługi księdza infułata w tworzeniu instytucji kościelnych — agend kurialnych, dekanatów i parafii, oddziałów *Caritas*, w organizacji ważnych uroczystości kościelnych, w których oprócz wiernych uczestniczyli ważni dostojnicy kościelni z innych diecezji. W III rozdziale ks. Hanich przedstawił działalność duszpasterską duchownego w oparciu o analizę dokumentów pastoralnych, które ukazują jego działania na rzecz odbudowy zniszczonych kościołów, budowy nowych świątyń, troskę o duchowieństwo diecezjalne i zakonne, polonizację życia kościelnego, ochronę wysiedlanej ludności niemieckiej, integrację społeczeństwa Śląska Opolskiego. W ostatnim (IV rozdziale) autor omówił zaostanie się antykościelnej polityki władz komunistycznych na przełomie lat 40-tych i 50-tych XX w., co doprowadziło do wysiedlenia ks. Kominka z Opolą przez funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeń-

stwa Publicznego. We wstępie przedstawił cele i założenia badawcze pracy oraz zamieścił rys biograficzny tego wybitnego kapłana. W zakończeniu raz jeszcze podkreślił jego zasługi w organizacji życia kościelnego i religijnego na Śląsku Opolskim.

Zamieszczone w drugim, źródłowym opracowaniu dzieła (tomie II) dokumenty pastoralne ks. B. Kominka z lat 1945–1951 są zbiorem 97 uporządkowanych chronologicznie i ułożonych według określonych kryteriów (rodzaj i forma dokumentu), które tworzą: okólniki, odezwy, orędzia, listy do księży i siostr zakonnych, komunikaty, listy pasterskie, referaty, sprawozdania, instrukcje, pouczenia pasterskie, artykuły prasowe, apele, kwestionariusze ankietowe, podziękowania, rozporządzenia, wskazania dla księży i zalecenia oraz wspomnienia. Zachowany został wewnętrzny układ tekstów, z utrzymaniem oryginalnej pisowni. Wszystkie zaprezentowane w zbiorze dokumenty zaopatrzone zostały w obszernie przypisy objaśniające i biograficzne oraz informacje o miejscu ich przechowywania lub źródle pochodzenia.

Bardzo obszerne w treści przypisy — biograficzne, bibliograficzne, wyjaśniające, a także polemiczne — znajdują się w obydwu tomach. W odczuciu recenzentki niniejszej publikacji niektóre z nich mogłyby z pewnością się znaleźć w tekście głównym opracowania, a z innych można by z pełnym przekonaniem zrezygnować. O ile można uznać za zasadne wyjaśnienie terminu „wikariusz generalny” (przyp. 112), czy „wikariusz kooperator” (przyp. 114) to wydaje się, że wyjaśnienie znaczenia słowa „wikary” (przyp. 1), „duszpasterz” (przyp. 66), „proboszcz” (przyp. 67) nie jest potrzebne. Można by natomiast dyskutować, czy zasadna jest w niektórych fragmentach książki przewaga informacji zawartych w przypisach nad treścią podstawową. Z drugiej jednak strony tak szczegółowe i rozbudowane treści przypisów świadczą o wielkiej erudycji autora oraz umiejętności dokumentowania postawionych w pracy tez i sformułowanych twierdzeń. Potwierdzają to także liczne i obszerne cytaty zamieszczone w I tomie publikacji. Obszerne przypisy bibliograficzne odsyłają czytelnika do literatury przedmiotu, informują o stanie badań na temat sytuacji Kościoła na Śląsku Opolskim. Staną się zapewne kopalnią wiedzy dla zgłębiających problematykę zawartą w opracowaniu. Niezbyt fortunate jest zamieszczenie przez autora w obydwu tomach recenzowanych publikacji przypisów (zwłaszcza biograficznych) o tej samej treści i udokumentowanych tymi samymi źródłami. Wystarczy porównać biogramy ks. WACŁAWA WYCISKA w opracowaniu *Książdz infułat Bolesław Kominek...* (przyp. 63) i *Książdz Bolesław Kominek. Wspomnienia...* (przyp. 149) lub biogramy papieża PAWŁA VI (odpowiednio — przyp. 123 i 151). Są identyczne. Być może jest to zamierzone powtórzenie takich samych informacji w jednej i drugiej publikacji z myślą o czytelniku, który będzie czytał i czerpał informacje z jednej tylko książki, a nie studiował obydwóch równocześnie.

Zamieszczone w I tomie fotografie, mapa i schemat Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego dodatkowo wzbogacają publikację, powodują, że książka staje się ciekawsza i łatwiejsza w przyswajaniu zawartych w niej treści. Walorem recenzowanej publikacji jest ukazanie posługi duszpasterskiej i działalności społecznej ks. Kominka w szerszym kontekście historycznym, ukazanie jego postaci na tle niezwykle trudnej i skomplikowanej rzeczywistości społeczno-politycznej Polski okresu powojennego.

Obydwa tomy książki posiadają niemieckojęzyczne streszczenia, wykaz skrótów oraz bardzo potrzebny w tego rodzaju publikacji indeks nazwisk i indeks miejscowości. Niezwykle starannie sporządzona została (zarówno w I, jak i w II tomie) bibliografia, zawierająca wykaz wykorzystanych źródeł archiwalnych i drukowanych oraz literatury przedmiotowej z zakresu tematyki historycznej i teologicznej. Ciekawa szata graficzna, utrzymana w tej samej konwencji w obydwu tomach — okładka przedstawia portret ks. Kominka — podnoszą wartość tej publikacji.

Podsumowując, należy podkreślić, że istotną wartością tej publikacji jest jej sama treść, bardzo ważna, potrzebna dla poznania dziejów Kościoła katolickiego na Śląsku. To dzieło ks. Andrzeja Hanicha stanowi najlepsze i najbardziej dojrzałe ze wszystkich dotychczas napisanych przez niego książek. Jest ukoronowaniem jego naukowego dorobku i stawia go w gronie wybitnych historyków polskich, zajmujących się współczesną historią Śląska Opolskiego oraz znawców źródeł historycznych o proweniencji kościelnej.

Danuta Kisielewicz